

Forfatter: Brorson, Hans Adolph

Titel: Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956

Citation: Brorson, Hans Adolph: "Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956", i Brorson, Hans Adolph: *Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956*, 1951-56, s. 453. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-brorson03grval-shoot-idm140139956397888/facsimile.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Svane-Sang ; Lissabon ; Mindre digte ; Prosaskrifter ; Tillæg : Paul Diderichsen: Filologisk redegørelse. Arthur Arnholtz: Brorsons vers- og sangkunst. - 1956

Bøjning og Afledning

14) *Genus*. Vækten i genusbrug er hverken i tryk eller mss. væsentligt hyppigere end i andre af tidens skrifter. De vigtigste træk er flg.

14.1) *Adjektiver og pron.* Neutrums-*t* mangler undertiden, især hvor et adj. står adverbialt og fortrinsvis ved adj. på *-ig*. Exx. fra trykkene er anført under *J*. Fra *P* og brevene er noteret (som adv.): *faldstændig, nøddig, sterck* III 163 168. — *Pron.* *ingen* hedder i *A-I* i forh. m. neutrumsord alm. *ingen* : *slet ingen nej* 186.3.1 *slet ingen ord* 118.5.5, men: *intet Blad* hd. I s. 4.20 (*J*). Ligeså *P*: *slet ingen Raad, det var ingen under* III 164 *ingen blodig saar* (fl. ?). Brevene: *intet haab*.

14.2) *Substantiver*. *P* har ligesom *A-I*: *en ... Tempel, i vor stæd*. Se i øvrigt under *J*.

15) *Numerus*. 15.1) *Substantiver*. Ligesom hefterne har *P* dobbeltformer i ord som *disciple(r)* III 154 168 f. *Dievte(r)* 150 f. 160 *Engle(r)* 156 173 *Apostle(r)* 137 ofl. Ordet *tåre* hedder i trykkene i ental *Taar* I.18.5 25.2.3 255.3.6 (*Taare* ere intet steds sikkert ental). I fl. er *Taarer* den alm. form, ikke blot i rim 166.12.1, men også uden for rim (ca. 15 exx. noteret; jf. III 166). Fl. *Taare* optræder over 11 gange som rim, men synes at være sjældnere uden for rim: 217.7.2 254.4.2 (begge steder kan opfattes som ental, jf. III 159). Formen *Taar* optræder som fl. III 188.29. *P* har tilsvarende dobbeltformer: III 151 164 166. I *J*² rettes *Taarer* undertiden til *taare*: 27.10.2 40.10.5.

15.2) *Verber*. Ligesom hefterne er mss. inkonsekvente m. h. t. verbernes flertalskongruens. Kun i bibelcitater spores en stærkere tendens til at gennemføre flertalsformer efter flertalssubj. Særlig sjælden er fl. af modalverberne (og *have*).

16) *Kasus*. 16.1) *Genitiv*. De gamle bestemte former på *-(s)ens* er overordentlig hyppige i *A-I* (se under *J*); i originalmss. er de også ret almindelige i stående udtryk fra bibel- og salmesprog: *husens* (*bug, fyrste, træ, vej, vand, kilde*) ex. III 159 173, *helvedes og Dødsens nøgler* III 160, *Retferdighedsens, i Korsens skole* III 153 (men: *i Korsets nat* 141), *Menneskens Søn, Hjertens længsel* osv.; men: *Syndens Legeme* III 142 *Naaders Skjød, i nødens tid*. — Desuden finder man bibelske genitiver som *dine lives dage* (III 182; bibelcit.), *eders arves Pant* III 173. — Genitiv udtrykt ved efterstillet pron.: *den gamle Mand | Hans øje* III 233, jf. 92.1.6 224.10.2. *KST* stemmer som regel med *A-I*, men moderniserer undertiden formerne.

16.2) *Nominatio*. Mss. har vist kun *hvo som, hvo der*; *A-I* har enkelte exx. på *hvem*, der senere rettes til *hvo*, se u. *J*.

17) *Person*. *P* har *du skal* 295.3.6 men *du est* 295.4.1 fl. I *A-I* er brug af 2. person på *-(s)t* i verberne normal, men ikke gennemført (jf. u. *J*). *KST* afskaffer undertiden 2. personsformen. I brevene er tiltaleformen: *Deres høggrenellig Naade*.

18. *Modus*. Om imper. *høtt* se u. *J*.

19) *Tempus*. Materialet i originalmss. er for spredt til, at man kan give noget sammenhængende billede af Brorsons verbalbøjning. Der er dog tydelige spor af, at den valden, vi finder i trykkene, delvis kan gå tilbage til forfatteren, der delte tidens usikkerhed på dette punkt og udyttede friheden, således at han valgte den form, der passede bedst i rim og rytme. I de svage verber bemærker man, at adskillige ord har bevaret den lange bøjning: *taled*, *talet* III 138 165 *har knuset, forkjædet, blev kaldet* (og kaldt) III 168 f. 132, *forkastede* (men: *forkast*), *havde korsfestet, den korsfæstede* III 132 141 (men: *den korsfæste* III 160 163 *er korsfest* 141, jfr. *Korsfæst(e)*: 32.1.1.3.6). Sekundære langformer findes i *glædede* III 136, *vigede* III 164. — I den korte bøjning skrives endelsen normalt *-te*: *viiste, elskte, smagte, meente*, men efter *-r* finder vi dog også *-de* i *udførde* III 132; jfr. *førde* 4.4.2, (*~ bønførde*) 109.7.8, (*~ oprørde*) 79.4.5; *hørde* 41.8.3 *lærde* 227.2.9 (men *lærte ~ herte* 188.6.6). Jfr. *J*. I disse forbindelser har *-d* rimeligvis endnu været stumt i datidens talesprog, jfr. rim som *kier ~ uforfærd* 171.6, *~ lærde* 168.5; *forjærde ~ gisrde* 68.6.3, således som det endnu er i *gjorde*, men nepo dette ord har hos Brorson den ellers usædvanlige form *giorte* III 132 ff., *T^o* 164.9.8 (men *giorde* III 133 og nogle få andre steder, gennemført i den trykte udgave af *Svanesang*); den ændres i de senere tryk, se under *J*, i *J^o* også hvor den rimer på *horte*. Formen er vel dannet i analogi m. part. *giort* (*~ bort* 174.2.5). *Jt.*: efter *afslagde Geistlighedens Eed* V.

Verberne *følge, sælge, vælge* har i præet. former som *fuldte, soldte* III 146 169, i part. (plur.) *udvalde* III 173 *udvalde* III 144 (bibelcit.). Disse former genfindes i trykkene og rettes ikke: *har fuldt* 169.4.6 *fuldte* 91.8.1 *udvalde* (part.) *~ fulde* 213.12.3 *~ befulde* (inf.) 228.7.6; *har val(d)t* *~ alt* 225.4.4 227.3.6. Verber med opr. *d* (5) i stammen har i præet. i orig.mss. alm. *dd*: *klædde* III 149 (men *glædede* 136), i part. *-d*: *blev fød* III 153 *hav, er bered* III 171. De samme former finder vi i *A-J^o*, indtil *J^o* planløst indfører den nyere stavemåde med *-dt* (*H J^o* har dog *forraadt ~ daad*, og *J^o* retter *fød > født* 9.4.2). Foruden de under *J^o* nævnte exx. kan anføres flg., hvor rimet viser, at der udtaltes åbent *d*: *er, har fød ~ skjød, nød, død* 82.1.6 107.5.4 141.4.1, *est, har braad ~ braud* (o: brod) 46.10.6; uden rim: 49.3.3; *er, har ber(e)ed* III 171 *~ sted, fred* 24.5.3 138.6.8 125.9.6. Dette er en rimtradition, som kan følges i dansk salmedigtning fra Hans Thomis-søn til Grundtvig. I præeteritum har jeg kun noteret een rimform: *klædde ~ at redde* 98.3.3 105.17.4; uden rim: *traadde* 86.2.8 143.4.1, *fødde* 44.2.3 (som plur. af part.: 188.2.1). I oprindelig stærkt bøjede verber som *lide, stride* finder vi præet. *lidde, stridd* 79.12.5 240.5.5 266.8.3 ofl. (men *leed* 24.3.6 ofl.), part. *har stridd* (*J^o*?: *stridd J^o*) 273.3.2 274.1.2, *striddt* (*J^o*?:) 26.4.1 *har lidt* (*J^o*?:) 199.2.5. I ord med opr. *f* i stammen hedder præet. fx. *ledte* (o: søgte) III 164 78.11.1, *svæde* 2.4.6; part. fx. *forstødt* 76.1.2 *afslidt, grædt* P. Af ord, hvis stamme ender på vokal, har jeg kun noteret: *flydde* 165.8.6 *skeede* III 146, 46.8.10 (*~ vræde*), *skeet* III 134 ofl. *~ forseet* 128.2.11, men *beteed ~ hed* 224.1.2 *toed, troed* 125.5.3 202.7.3 *forsmaed* 116.4.8 *flydt* (smykket) 78.1.5. — Den ejendommelige form *vedst(e)* (jfr. Ordbog

øver det danske Sprog) findes både i mss. (fx. III 157 f.) og trykkene, fx. *B* 2.3.5, *C* 49.1.8, *G* 30.3.5 (men *vidste* Ea).

19.2) *P* har i præsens kortformer som *bær*, *fa(e)r* III 143 167 169 171 (især i bibelcit.), men i trykkene synes kun at forekomme langformerne: *bærer* 30.1.3 *farer* 54.9.3 ofl., jfr. *svæver* 99.3.3 (*forsvæver* III 168).

19.3) De stærke verbers participier har i originalmss. som regel kongruens med *subj.*, både i tal og i køn, men undtagelser er ikke helt sjældne: *noget er bleven borte* III 156 *Brudgommen er taget fra Eder* III 163, således også i trykkene: *Lysset er . . . kommen* ~ *har fornommen* 8.4.1 *Og begge vor navne i himlen er skreven* ~ *er du og bleven* 188.6.2 tilsv. 18.6.7 *jeg er hindret* 168.8.0. — Efter *har* finder man i mss. alm. *-et: har indtaget, vundet, givet* III 169 163 (bibelcit.) 174, men også: *har funden, vunden, overstanden, adbreven* III 159 f. 139. Samme inkonsekvens i trykkene: *har taget, drevet* (A), *fundet* (H) 126.8.2 v. s. a. *har funden, bunden* (A), *har funden* (~ *forsvunden*) 172.1.3-4 *fornommen* (se ovf.); *-en* rettes delvis > *et* i J; s. d. — Særlig mærkes i *P* formen: *alle vare bortgaaene fra graven* III 154, formen var ikke ualm. i samtiden, se ODS u. *gaa*.

20) *Præsens participium* på *-es* er alm. i mss.: *anlangendes V naar den er nærværendes, blev hun staaendes* III 156 *skönt uvidendes* III 157 *siddendes hos Guds høje haand* III 172, vist noget sjældnere i A-I, se u. *J*.

21) *Afledning.* Der skrives *undskyldning, befaling* V. Se u. *J*.

22) *Enkelte ord.* Salmehæfterne har den lyske og sønderjyske form *villie* (v: vilje), dels hvor ordet rimer på *stille* 84.15.8, *førestille* 127.2.4 (jfr. dog i H: *villie* ~ *spille* 105.10.2), dels hvor metrum kræver to stavelser; hvis versmålet kræver 3 stavelser skrives derimod *villie*: 13.4.3. Om ændringer se u. *J*. Både *P* og A-I skriver *tilig*, fx. A 18.4.3 III 152. — Om *livig/liftig* se § 10.2. *P* har formerne *toit, tvite* (III 160), ligesom trykkene, se u. *J*. — *P* har to steder *ligge* for *legge* (III 160 168), svarende til A 7.7.4. — Ordet *finned* har formen *hnden* P III 146, jfr. Feilbergs Ordh. — *vunder-verke* (F) 153.2.2 gentages i *T²b^c* 29.10.1 (og tillægsstrofe efter 29.11); rettelser til *Under* er (*G²J²U*) skyldes således antagelig sætteren.

23) *Syntaktiske bemærkninger.* Hjelpeverbet *have* er undertiden udeladt i inf.: *ligesom hun vilde grædt hierlet ud* III 148 *hvo der da kunde seet* III 157, jfr. *Jeg burde været* 37.5.2. — *P* har et enkelt tilfælde med »dobbelt supinum«: *ellers kunde det vel ikke været skeet* III 156-57. Nogle gange skriver *P* *hendes* for *sin*: *at hun i hendes ungdom har været vild* III 150, jfr. 157; ligeså trykkene.

Konklusion.

Undersøgelsen viser, at A-F i alle væsentlige træk (bortset fra brugen af stort bogstav) stemmer ret nøje med Brorsons privatortografi 20-30 år senere, blot at Brorsons retskrivning snarest